

УДК 331.524

*А. О. Липдюк,
к. е. н., в. о. доцента кафедри економічної теорії
Львівський національний аграрний університет
Т. В. Липчук,
асистент кафедри права та підприємництва
Львівський національний аграрний університет*

СІЛЬСЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У ході ринкової трансформації вітчизняної економіки істотно змінюються уявлення людей про цілі, критерії та механізми функціонування різних сфер життєдіяльності суспільства. У той же час у суспільній свідомості все більше стверджується думка про те, що майбутній економічний розвиток України безпосередньо пов'язаний з якісним розвитком інтелектуальних та професійних здібностей людини, які складають основну частину багатства країни.

Людський капітал суспільства стає основним чинником економічного зростання. Враховуючи беззаперечну роль села та сільського господарства для загального розвитку вітчизняної національної економіки, проблема формування, відтворення та ефективного використання людського капіталу в цій сфері набуває особливого значення та стає однією з найважливіших.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження людського капіталу в історичному аспекті свідчить, що вже починаючи із праць класиків економічної науки У. Петті, А. Сміта, Д. Рікардо, Дж. Мілля, А. Маршалла та ін., відзначається особлива роль людини в розвитку суспільства. А. Сміт вперше звернув увагу на принципи економічної поведінки і роль економічних стимулів, ввів поняття "економічна людина" і розробив принципи його поведінки

[5]. Д. Рікардо розвинув цю теорію далі та встановив обернену залежність між кількістю отриманого прибутку і рівнем оплати праці працівників тощо [1]. Таким чином, класики політичної економії поклали початок науковому аналізу людських здібностей до праці, їх формування, відтворення та використання. Їх головною заслугою стало нове обґрунтування необхідності розглядати людину та її продуктивні здібності як капітал.

Починаючи з кінця 60-х років ХХ ст., людський капітал розглядається вченими не просто як один із важливих ресурсів, а як головне джерело зростання валового внутрішнього продукту економічно розвинених країн.

Уявлення про людину як головний чинник економічного зростання розробляли і на сьогодні продовжують досліджувати вітчизняні вчені О. Грішнова, Т. Давидюк, С. Сіденко, Р. Чорний тощо. Зокрема, на думку В. Дієспєрова, теорія людського капіталу відкриває перспективи вдосконалення суспільних відносин і пов'язаного з цим прискорення соціально-економічного розвитку [2, с. 6].

Значний внесок у дослідження людського капіталу зробили також вітчизняні вчені економісти-аграрники В. Андрійчук, О. Бородіна, Л. Михайлова, П. Макаренко, П. Саблук, К. Якуба та інші, які детально зосереджували увагу на дослідженні проблем села та сільського господарства.

Проте, на сьогодні вітчизняними вченими більше уваги приділяється теоретичному та методологічному обґрунтуванню ролі та адаптації теорії людського капіталу до вітчизняних умов. При цьому недостатньо досліджується середовище формування та особливості відтворення і розвитку людського капіталу у сільському господарстві.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Виходячи із потреб вітчизняного сільського господарства та на основі врахування світового досвіду, а також проведених соціологічних досліджень, у цій статті поставлено мету дослідити середовище формування людського капіталу у сільському господарстві, а також розробити пропозиції щодо його покращення відповідно до потреб сільського господарства і розвитку сільських територій.

РЕЗУЛЬТАТИ

На стан вітчизняного сільського господарства вплинуло чимало чинників. При цьому більшість із них негативно відобразились на його розвитку. Основні прорахунки стосувались соціально-трудова відносин. У цих умовах формування людського капіталу як вирішальної передумови соціально-економічної стабілізації та його ефективне використання стає основою продуктивності та конкурентоздатності аграрного сектора національної економіки. Враховуючи, що сільське господарство як галузь економіки має певні специфічні особливості, які стосуються і трудових ресурсного забезпечення, то відповідно ускладнення відтворювальних чинників стану його забезпечення людським капіталом залежить і безпосередньо від розвитку села та сільських територій.

Як відомо, у сільськогосподарських підприємствах працюють і працевлаштовуються переважно жителі села. А на селі в останні десятиріччя, з однієї сторони, постійно погіршувалась демографічна ситуація, а з іншої — працездатне найбільш кваліфіковане населення виїхало за кордон на заробітки. Очікувати їх швидкого повернення, а тим більше працевлаштування у сільськогосподарських

Рис. 1. Оцінка інтенсивності різних процесів, що відбуваються на селі

підприємствах не приходиться [4]. Таким чином, невід'ємним аспектом відтворення населення, а відповідно й людського капіталу села є його міграційний приріст. Позитивне міграційне сальдо у Львівській області спостерігалось до 1990 року та становило 0,5 тис. осіб., проте вже через 5 років воно набуло катастрофічного від'ємного значення — 12,3 тис. осіб. Варто відзначити, що, починаючи з 2006 року, темпи скорочення сільського населення за рахунок міграції зменшились і вже у цьому ж році показник сальдо міграції становив — 1 тис. осіб.

Доцільно відмітити, що різноманітні негативні процеси, що спричиняють зменшення чисельності сільського населення, продовжуються і надалі, про що свідчать не лише офіційні статистичні дані, а й результати соціологічних опитувань голів сільських рад Львівської області (опитано 169 осіб) проведених у березні-квітні нинішнього року (рис. 1).

Таким чином, наведені дані соціологічних досліджень підтверджують думку про поглиблення негативних явищ у формуванні якісного людського капіталу села як основного джерела забезпечення сільського господарства кваліфікованими кадрами. Зокрема, й надалі серед наведених для оцінки процесів найінтенсивніше відбувається виїзд людей за кордон,

Таблиця 1. Оцінка сільськими жителями стану розвитку окремих сфер на селі (за даними соціологічних опитувань жителів сіл Львівської області)

Характеристики	Голови сільських рад	Жителі села	у тому числі віком до 35 р.
Роздрібною торгівлі	3,42	3,59	3,57
Громадського харчування	1,90	2,43	2,38
Медицину	3,16	2,93	2,75
Освіту	3,27	3,45	3,25
Побутове обслуговування	1,71	2,47	2,21
Авторемонтне обслуговування	1,62	1,97	1,79
Культури (відпочинку)	2,73	3,16	2,96

Таблиця 2. Думка сільського населення щодо характеристики праці у сільському господарстві (від 1 — цілком не задовільно до 5 — відмінно)

Характеристика	Всі опитані	У т.ч. залежно від віку		
		До 30 років	30-40 років	Понад 40 років
Умови праці	3,03	3,64	2,82	2,78
Режим роботи	2,50	2,82	2,47	2,21
Оплата праці	2,97	3,64	3,25	2,33
Престижність	2,63	2,91	2,89	2,32
Важкість праці	2,77	2,73	3,44	2,48
Перспектива кар'єрного росту	2,83	2,82	2,89	3,12

при тому що повернення із-за кордону заробітчани є на порядок меншим. Не менш тривожним є явище виїзду сільської молоді для постійного місця проживання у міста. Оскільки найактивнішою частиною суспільства є молодь, то відповідно від активної позиції цієї частини соціуму значною мірою залежить майбутнє села [3].

Грунтовний аналіз передумов негативних процесів, що були породжені, а на сьогодні і надалі поглиблюються у сільській місцевості мають насамперед соціально-економічну основу. Адже, з однієї сторони, кризовий стан сільського господарства спричинив масове безробіття на селі, а з іншої — соціальна сфера та інфраструктура сучасного села не відповідає вимогам сучасної глобалізованої людини.

Проведені обстеження жителів сіл засвідчили, що вони абсолютно негативно оцінили наявні у селі сфери, які мають забезпечити для людини гідне та комфортне життя. Як виняток, відносно добре селянами різних категорій оцінено сферу роздрібної торгівлі та освіти. Проте навіть ці незначні позитивні оцінки не можуть свідчити про перспективність залучення у сільській місцевості, а відповідно і у сільське господарство регіону якісного людського капіталу.

Ще більше ускладнює ситуацію те, що сільськогосподарська праця, на думку жителів села, особливо молоді, аж ніяк не виглядає привабливою, якщо ж врахувати, що такий стан справ продовжується вже багато років, а на сьогодні, після різноманітних трансформацій, показник привабливості праці у цій галузі знизився до критичного рівня. У зв'язку з тим, що між показником рівня привабливості праці у певній галузі економіки та кількістю бажаючих працювати в ній прямо пропорційна залежність, то відповідно необхідно визначити реальний рівень привабливості праці у сільському господарстві, оцінивши характеристики, які найбільш негативно на нього впливають.

Важливим є те, що попри загальну негативну оцінку особи молодого віку більш позитивно оцінюють відповідні характеристики умов праці у сільськогосподарському секторі. У переліку умов праці у сільському господарстві найбільше незадоволення викликає престижність, важкість та режим праці, оскільки він не нормований. Незважаючи на загальну негативну оцінку, особливо респондентами віком до 30 років, перспективи кар'єрного росту вважаємо, що для Львівщини достатньо високою є дана характеристика саме у сфері сільського господарства.

ВИСНОВОК

Таким чином, враховуючи всі негативні процеси, що особливо відчутними стали в останні десятиріччя, а також кризовий стан, в якому протягом 10—15 років перебувало сільськогосподарське виробництво, робимо висновок, що людський капітал села погіршився якісно та кількісно. Це, в свою чергу, ще більше ускладнює ситуацію із забезпеченням сільського господарства кваліфікованим персоналом. Тому на сьогодні кадрова політика в сфері аграрного виробництва повинна бути спрямована не лише на безпосереднє забезпечення сільськогосподарським підприємств працівниками відповідного рівня підготовки та кваліфікації, а й на створення відповідних умов для відтворення людського капіталу села.

Література:

1. Афанасьев В.С. Давид Рикардо. — М.: Экономика, 1988. — 128 с.
 2. Дієсперов В.С. Продуктивність сільськогосподарської праці: моногр. / В.С. Дієсперов. — К.: ННЦ "Ін-т аграр. екон.", 2006. — 274 с.
 3. Линдюк А.О. Роль молоді в економічному розвитку сільських територій / А.О. Линдюк, С.П. Савчук // Економічні науки. Серія "Регіональна економіка". Збірник наук. праць ЛНТУ. — Луцьк, 2010. — Вип. 7(27). ЧЗ. — С. 286—293.
 4. Липчук В.В. Мотиваційні чинники працевлаштування молоді у сільськогосподарських підприємствах / В.В. Липчук, А.О. Линдюк. // Економіка АПК. — 2008. — № 7. — С. 131—136.
 5. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. — М.: Соцгиз, 1962. — 684 с.
- Стаття надійшла до редакції 29.06.2011 р.*